

anlaşılmaktadır. Çokgen gövdeli iki sü-tunçesi bulunan kapı nişi on bir, iki ya-nında yer alan hücreler ise beşer sıra mukarnasıdır. Bugün tavanla örtülü olan harimin ana eksen üzerinde iki kubbeli, tamamen yıkılmış bulunan yan kanatla-rın da daire tonozlu oldukları yine mev-cut izlerden anlaşılmaktadır. Duvarlar üç sıra tuğla, bir sıra moloz taşla örül-müştür.

BİBLİYOGRAFYA :

A. Gabriel, *Une capitale turque: Brousse*, Paris 1958, s. 137-139; Ayverdi, *Osmanlı Mi-mârîsi I*, s. 385-387; Kâzım Baykal, *Bursa ve Anıtları*, İstanbul 1982, s. 79-80; *Türkiyede Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, Ankara 1983, III, 15-17.

ÖZKAN ERTUĞRUL

ALİ PAŞA CAMİİ

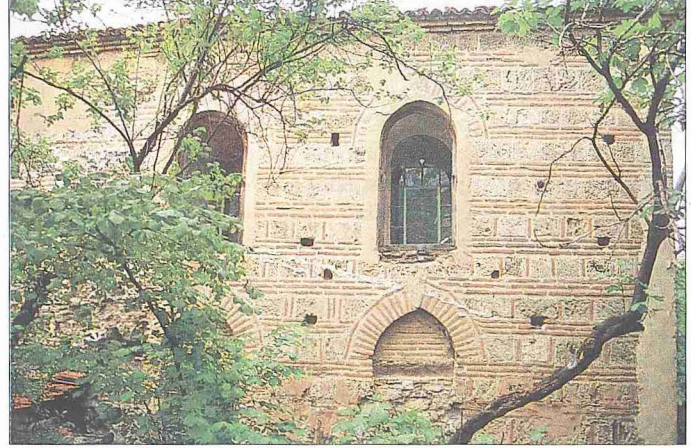
Kütahya'da
muhtemelen XVIII. yüzyıla ait
bir cami.

Halk arasında Alo Paşa Camii adıyla da anılan ve Gazikemal (Şehreküstü) ma-hallesinde bulunan cami, İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın yayımladığı, fakat bugün mevcut olmayan kitâbesine göre 1211

Ali Paşa Camii - Kütahya

Ali Paşa
Camii'nin
yan cephesinden
bir detay -
Bursa

(1796-97) yılında, Anadolu Valisi Seyyid Süleyman Ağa oğlu Ali Paşa tarafından "müceddeden cuma ve diğer namazla-rın kılınması için" yaptırılmıştır. Kitâbe-deki bu ifadeden, yerinde daha eski bir caminin veya muhtemelen cuma nama-zı kılınmayan bir mahalle mescidinin bu-lunduğu anlaşılmakta ise de kaynaklar-da bu eski yapı hakkında herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır. Vakfiyesine ve kaynaklara göre bitişliğinde bulun-ması gereken kiremit örtülü medrese ile sıbyan mektebi ve şadırvan da halen mevcut değildir.

Kâgir, ahşap çatılı ve kiremit örtülü olan bugünkü cami, külliye'nin XIX. yüz-yılın sonlarında geçirdiği büyük bir yan-gından sonra, 1897 yılında mütevellisi Hacı Ömer Efendi tarafından eski biç-i-mine sadık kalınarak yaptırılmıştır. Ca-minin ana mekânı uzunlamasına dik-dörtgen olup minaresi batı duvarına bi-tişiktir; güneyine de sonradan dar ve uzun bir Kur'an kursu binası eklenmiş-tir. Giriş cadde üzerindedir ve küçük bir kubbesi bulunmaktadır. İç mekânın ku-zeyini ahşap direkler üzerine oturtulan mahfil kaplar; direklerin arasında ze-min hafifçe yükseltilmiştir. Güney du-varı çini kaplıdır ve mihrap nişininkiler kandil motifli aynı cins, diğerleri ise ka-rışık motifli toplama çinilerdir. Tavan ve minberde bulunan kalem işi buket mo-tifleri, aydınlık bir mekâna sahip olan bol pencereli camiye canlılık vermektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Uzunçarşılı, *Kütahya Şehri*, İstanbul 1932, s. 26; Hamza Güner, *Kütahya Camileri*, Kütahya 1964, s. 43; Ara Altun, "Kütahya'nın Türk Devri Mimarisi", *Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılına Armağan: Kütahya*, İstanbul 1981-82, s. 171-700.

ARA ALTUN

ALİ PAŞA CAMİİ

XVI. yüzyılda Macaristan'ın
Sigetvar (Szigétvar) şehrinde
inşa edilen cami.

Şehrin en büyük ve kurşun kaplı kub-beli camii olan Ali Paşa Camii, 1689'da Leandro Anguissola tarafından çizilen Sigetvar'ın planında şehrin tam ortasında aslı şekli ile işaretlenmiştir.

Evliya Çelebi'nin naklettiği kitâbesine göre bu cami 997 yılında Ali Paşa tara-fından veya onun adına yaptırılmıştır. Caminin bânisi Ali Paşa'nın şahsiyeti ve Sigetvar ile ilgisi bilinmemektedir. Aslı bugün mevcut olmayan kitâbedeki ifa-deden anlaşıldığına göre cami Ali Pa-şa'nın ölümünden sonra tamamlanmış-tır. Sigetvar 1689'da Avusturyalılar ta-rafından alındığında bir süre mühim-mat anbarı olarak kullanılan cami 1712 yılında Plébania adıyla kiliseye çevrilmiş-tir. Minaresi 1719'da yıldırım isabet ede-rek yıkılmıştır. 1789'da dış görünüşünü değiştiren barok üslûpta bir kılıf içine ali-nan caminin bitişliğine yine aynı üslûpta büyük bir çan kulesi eklenmiştir. Kub-benin iç sathına ise Stefan Dorfmeister (ö. 1797) tarafından 1566 Sigetvar Sa-vaşı'nı tasvir eden fresko resimler ya-pılmıştır. 1910'da yeniden yapılan bazı değişiklik ve ilâvelerle kible duvarı yı-kılarak buraya dışarıya çıkıntılı bir koro kısmı eklenmiştir. 1960'tan sonra kili-se olarak ibadete kapatılan caminin mi-mari bakımdan incelenmesine girilerek eski camiye ait bünyesi kısım kısım mey-dana çıkarılmaya başlanmıştır. 1980'de, caminin aslı mimarisinden birçok unsur-lar veya bunların izleri bulunmuş, du-varların sıvaları raspa edilerek eski pen-cerelerin kemer ve çerçeveleri ortaya çı-

kanlımı. Müzedeki bir makete göre restorasyon işleri tamamlandığında, bütünyle olmasa da cami belli başlı parçaları ile aslı şekline dönmüş olacaktır. Kiliseden ise, sadece son cemaat yeri revakı önünde bulunan kilisenin barok üslûptaki giriş holü ile bunun üstünde yükselen çan kulesi kalacaktır. Ancak çalışmaların bugün ne kadar ilerlediği bilinmemektedir.

Ali Paşa Camii, Türk mimarisinin klâsik üslûbunda, kubbeli, üç bölümlü bir son cemaat yerini takip eden kare biçimli bir iç mekâna sahip tuğladan inşa edilmiş büyük bir yapıdır. Yapılan araştırmalar neticesinde caminin bataklik bir arazi üzerine oturduğu tesbit edilmiş ve temellerinin kazıklar üstüne kurulduğu anlaşılmıştır. Caminin üstünü, çapı 13 m. kadar olan bir kubbe örter. Burası kilise olduğunda bu büyük kubbe, ortasında yüksek bir fener olan bir çatı içine alınmıştır. Kubbeye geçiş üçer dilimli tromplar ile sağlanmış olup bunların başlangıç konsolları ve köşe geçişleri mukarnaslarla süslenmiştir.

Evliya Çelebi caminin yakınında, kurucusu Ali Paşa'nın kiremit örtülü tür-

Ali Paşa
Camii -
Tokat

besinin yer aldığını bildirmekteyse de daha sonraları yıkılan bu türbenin bu restorasyon sırasında temel izleri ortaya çıkarılmıştır. Ali Paşa'nın yaptırdığı ve hamam ile hamamın köşesinde yer alan çeşmeden de hiçbir iz kalmamıştır. Hamama ait olması muhtemel iki mermer kurna ise kilisenin içindedir. Aslı şekline uygun biçimde restorasyonu yapıp tamamlandığında Ali Paşa Camii, Avrupa'nın ortasında Türk sanatının gösterişli ve güzel bir eseri olarak o dönemin tarihini yaşatan bir yapı olacaktır.

BİBLİYOGRAFYA :

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, VI, 516; E. Foerk, *Török Emlékek Magyarországbán*, Budapest 1917, levha 21-26; J. Molnár, *Szigetvár Török Műemlékei*, Budapest 1958, s. 22-28, resim 13-18; a.mlf., *Macaristan'daki Türk Anıtları*, Ankara 1973, s. 12-13, levha XIII-XIV; G. Gyözö, *Türkische Baudenkmaeler in Ungarn*, Budapest 1976, s. 21-22, resim 13; a.mlf., *Az Oszmán-Török Építészeti Magyarországon*, Budapest 1980, s. 59-61, resim 39-53; Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mi'mârî Eserleri I*, s. 239-248, resim 222-240.

SEMÂVİ EYİCE

ALİ PAŞA CAMİİ

Tokat'ta bulunan
XVI. yüzyıla ait bir cami.

Mahallî bir yayında caminin Tokat Vakıflar İdaresi'nde otuz beş sayfalık alt tarafı eksik Arapça vakfiyesi bulunduğu ve bunun 980 (1572-73) tarihli olduğu yazılıdır. Bu bilginin kaynağı, Tokat Müzesi'nde bulunan 1930 yıllarında son derece dikkatli ve gayretli Tokatlı bir araştırmacı tarafından yazılmış eski eserler defterlerindeki etraflı nottur. Burada bazı satırları aynen istinsah edilmiş bu vakfiyede caminin kurucusunun Ali Paşa olduğu açık olarak anlatılmakta-

dır. Ancak Tokat'ta Osmanlı devrinin en önemli eserlerinden olan bu caminin hangi Ali Paşa tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. Evliya Çelebi burayı Koca Ali Paşa Camii olarak adlandırarak, "gayet mükellef ve süslü ve mâmur olup selâtin camii gibi büyük kubbe ve yüksek sütunlarla donanmış..." olduğunu bildirir. Halil Edhem, Ali Paşa'nın Eretna (Ertena) oğulları soyundan geldiğini iddia etmişse de bu da inandırıcı görülmemiştir. Caminin yanındaki tamamen kesme taştan yapılmış türbede üç mezar bulunmaktadır. Kitâbelerine göre bunların ilk ikisinde, 980'de (1572-73) ölen Ali Paşa (halk Mustafa Bey'in mezar kitâbesindeki "...kim Ali Paşa" ibaresinin yanlış okunmasından dolayı buna Kemer Ali Paşa der) ile 972'de (1564-65) ölen oğlu Mustafa Bey yatmaktadır. Üçüncü mezar ise kitâbesiz olup paşanın zevcesi veya kızına ait olduğu kabul edilmektedir. Buna göre caminin yapılışı mezar taşlarındaki bu tarihler civarında olmalıdır. Ali Paşa'nın Sultan II. Bayezid'in damadı olduğu yolundaki söylenti de inandırıcı değildir. Ancak Mustafa Bey'in mezar taşındaki "...nesl-i Sultan Bayezid..." sözünden, Ali Paşa'nın Kanûnî Sultan Süleyman'ın oğlu olup isyan eden ve sonunda İran'a sığınmışken 969'da (1561-62) orada katledilen Şehzade Bayezid'in damadı olabileceği ileri sürülmüştür. Yine tahminlere göre Ali Paşa Tokat'a sürgün edilmiş ve II. Selim zamanında Şehzade Bayezid'in taraftarları bertaraf edilirken o da öldürülmüştür. Fakat bütün bu iddialar henüz sağlam bir dayanağa sahip değildir. Ali Paşa Camii 1939 yılındaki zelzelede hayli zarar görmüş, 1943 zelzelesinde hasarlar büyümüş, 1945'te ise son cemaat yeri kısmen yıkılmıştır. Cami 1953'te ta-

Restorasyon
çalışmalarına
başlandığında
Ali Paşa
Camii ve caminin
planı
Sigetvar /
Macaristan

